

לאיתרחושי לך ניסא, אם כן. גם אחר שלא שמרתי כראוי, הוה ראוי לאיתרחיש לך ניסא כרבי חנינא בן דוסא, דמתיין עיזי דרבי בקרנייהו, שהביאו עיזיו דובים כשהם תקועים בקרני העיזים.

וכיון שלא איתרחיש נס, ונאכלו הבהמות, אם אמדו שאין הרועה יכול להציל, פטור, ולא אמרינן אילו היה שם הוה מיתרחיש נס.

ושוב פרכינן: ונימא ליה הבעלים, נחי דלניסא רבה, שינצלו הבהמות מעצמן, לא הוה חזינא, דלמא לניסא זוטא, חזינא, (74) ושמא אילו היית נשאר שם, היית יכול להציל,

קו-ב

ומסקינן: קשיא.

ומביאה עתה הגמרא סתירה לכאורה בין שתי ברייתות:

תני חדא, המקבל שדה מחבירו בחכירות כדי לזורעה ולתת לבעלים ממנה שיעור קצוב בסוף כל שנה, פעם ראשונה ושניה

זורעה, שאם אכלה חגב או נשדפה (75) אחר שזרע פעם אחת, צריך לנסות ולזורע שוב, ואם לאחר שזרעה פעם שניה אכלה חגב, הרי פעם שלישית, אינו זורעה.

ותניא אידך, אם נשדפה פעמיים צריך גם פעם שלישית לזורעה, אבל פעם רביעית אינו זורעה,

ומתריצין: לא קשיא, הא כרבי הא כרבן שמעון בן גמליאל.

הא דשנינו שלישית אינו זורעה, כרבי דאמר: בתרי זימני הוי חזקה. והכא נמי הוחזקה השדה בשתי פעמים כשדה שדרכה להישדף, ואינו צריך לשלם לבעלים.

והא דשנינו ששלוש פעמים זורעה, ורביעית אינו זורעה, כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר בתלת זימני הוי חזקה, ורק לאחר שנשדפה שלוש פעמים, הוחזקה להיות שדה שדופה (76).

אמר ריש לקיש: זה ששנינו שאם נשדפה

[שכירות ח ה] לא הביאו להלכה כמה פעמים עליו לחזור ולזורע, ותמהו הרמב"ן והמגיד משנה מדוע השמיטום, וכתב הגר"א [שכב ב] שהרי"ף והרמב"ם למדו שהברייתא מדברת באופן שלא זרעה כלל שעליו אמר שמואל שהמחכיר יכול לטעון אילו זרעתה הוה מקיים בי לא יבשו בעת צרה, ועל זה דנה הברייתא שרק ב' או ג' פעמים יכול לטעון כן, ומכיון שאינו שכיח לכן השמיטהו. ועיין לחם משנה שכתב שהרמב"ם לומד שריש לקיש דלקמן בא לדחות את הברייתא של כמה פעמים זורעה דקאמר כל ימי זרע זרעה ואינו תלוי במספר פעמים, ועיין הערה הבאה.

74. הקשה התורת חיים אילו היה ראוי לניסא זוטא לא היו באים הארי והדוב, ותירץ שיכול הבעלים לומר אילו לא היו באים הארי והדוב לא הייתי מכיר בנס, והקב"ה רצה לעשות לי נס שאכיר בו.

75. כך פירש רש"י, אבל הסמ"ע [שכב] כתב שדעת הטור והשולחן ערוך שאם אכלה חגב אינו צריך לזורע שוב והברייתא אירי בזרעה ולא הצליחה זריעתו, וכן כתב הלחם משנה [שכירות ח ה].

76. הרמב"ן והרא"ש פסקו כרבן גמליאל שבשלוש פעמים הוי חזקה, אבל הרי"ף והרמב"ם

הרקיע מזל חדש, ובאותו זמן שוקע בצדו הנגדי של הרקיע מזל אחר [המזל שהיה ברקיע במשך שנים עשרה שעות].

ו. מידי חודש בחודשו עולה ברקיע השמים, בתחילת היום, מזל אחר, לפי סדר קבוע, כך שניתן לקבוע את זמני השנה לפי עליית המזלות ברקיע השמים.

וכך הוא סדר המזלות, העולים ברקיע בבוקר, לפי חדשי השנה:

ניסן – טלה. אייר – שור. סיון – תאומים. תמוז – עקרב. אב – אריה. אלול – בתולה. תשרי – מאזניים. חשון – עקרב. כסליו – קשת. טבת – גדי. שבט – דלי. אדר – דגים.

כאמור, בכל יום בבוקר עולים ששה מזלות ברקיע, וכנגדם יורדים ששה, וכך הוא סדר עלייתם: בחודש ניסן עולה בתחילת היום מזל טלה. שעתיים אחריו עולה מזל שור.

וכך בכל שעתיים במשך היום, נוסף ברקיע עוד מזל, וכנגדו שוקע מזל אחר, לפי הסדר.

כך שבסוף היום בחודש ניסן, בשעה השתים עשרה של היום, נמצאים בחללו של העולם ששה מהמזלות, אשר בראשם [בקצה השני של הרקיע] נמצא מזל טלה, ובסופם [בקצה הרקיע הראשון, הנגדי] נמצא מזל בתולה.

בחודש אדר, עולה בבוקר מזל דגים, תחילה, ואחר שעתיים עולה מזל טלה, ומשלים את עלייתו בשעה הרביעית.

שדה החכירות במכת מדינה (77) מנכה החוכר לבעל הבית מחכורו, לא שנו אלא שזרעה וצמחה, ולכסוף אכלה הגב.

אבל זרעה ולא צמחה כלל, מצי אמר ליה בעל הקרקע, כל ימי זרע, כל עוד נמשכת תקופת הזריעה, זרעא לה ואזיל! שמא עדיין לא הגיע הזמן לזרוע ולכן היא לא הצמיחה, ועליך לזרעה עתה. אבל אם אחר שלא הצמיחה נמנע האריס מלזרוע, לא יוכל לנכות לבעל הבית ממה שסיכמו שיעלה לו.

ומבארת הגמרא: ועד אימת הוי משך זמן הזריעה?

ומבארת הגמרא את משך זמן הזריעה לפי סדר המזלות בשמים.

א. בין הכוכבים הרבים שברקיע השמים, יש שנים עשרה קבוצות כוכבים, הנקראים "מזלות".

ב. לכל מזל [קבוצת כוכבים], יש צורה מסוימת, ויש לו כינוי, כמו "שור" או "קשת", וכדומה.

ג. שנים עשר המזלות הללו מופיעים ברקיע השמים לפי סדר קבוע, בזה אחר זה.

ד. ששה מהמזלות נמצאים תמיד "למעלה", בצדו הנראה של הרקיע, וששה מהם נמצאים תמיד "למטה", בצדו השני של הרקיע, הבלתי נראה.

ה. בכל שעתיים עולה בצדו האחד של

77. הרא"ש כתב בדעת רש"י, שריש לקיש קאי על המשנה, שאם לא נשתדף אלא רק לא צמח

ולא שב זרע אינו מנכה לו מן חכורו. אבל הרא"ש עצמו כתב, וכן ביאר הלחם משנה בדעת

וזהו חודש אדר, שבסוף השעה התשיעית ביום, נמצא אז זנבו של מזל הטלה באמצע חלל העולם.

מיתיבי מברייתא, ששנינו בה :

שש תקופות השנה, הובטחו לנת, שנאמר [בראשית ח כב] "עוד כל ימי הארץ, זרע וקציר, וקור וחום, וקיץ וחורף, ויום ולילה לא ישבותו". והשתא מפרש ואזיל אימתי הוא זמנה של כל תקופה.

רבן שמעון בן גמליאל משום רבי מאיר אומר, וכן היה רבי שמעון בן מנסיא אומר כדבריו:

א. חצי תשרי, מרחשון, וחצי כסליו, הוא זמן תחילת הגשמים, וזו היא תקופת "זרע".

ב. חצי כסליו, טבת, וחצי שבט, הוא חורף [לשון חוזק ותוקף של סתיו].

ג. חצי שבט, אדר, וחצי ניסן — קור.

ד. חצי ניסן, אייר, וחצי סיון, תחילת ימי החמה, וזו תקופת קציר.

ה. חצי סיון, תמוז, וחצי אב — קיץ. שמייבשין בו קציעות.

ו. חצי אב, אלול, וחצי תשרי — חום.

ורבי יהודה מונה מתשרי. דהיינו: תשרי חשוון זרע, כסליו טבת חורף, וכן הלאה, על זה הסדר.

אחריו מתחיל לעלות מזל שור בתחילת השעה החמישית, ומשלים את עלייתו לגמרי, בקצה הרקיע, בסוף השעה השישית, שהיא אמצע היום.

נמצא, שמזל דגים, שעולה ראשון בחודש אדר, עומד הוא באמצע חללו של עולם בסוף השעה השישית [ויעמוד שם שעתיים], וכבר עלו אחריו עוד שני מזלות [טלה ושור], ויש עדיין מקום לעוד שלושה מזלות שיעלו במשך היום.

ולכשיעלה מזל תאומים, שהוא אחרי מזל שור, בתחילת השעה השביעית, נמצא אז מזל טלה כשהוא עומד באמצע חללו של עולם, מחצות היום עד סוף שעה שמינית [ובתחילת שעה תשיעית עולה בקצה הרקיע מזל עקרב].

ואז, בתחילת השעה התשיעית, מזל שור הוא זה שעומד באמצע הרקיע. אבל, עדיין נשאר "זנבו" של מזל טלה [שהיה לפניו], כשהוא תלוי יחד עם מזל שור, שזמנו הוא עתה להיות באמצע הרקיע.

ובשעה זו, אדם ההולך בשוק, הרי אילו היו רואים את המזלות ביום, היה נראה אז ראשו של השור שבאמצע הרקיע, כאילו הוא בתוך זנב הטלה, שלפניו.

אמר רב פפא: תקופת הזריעה היא עד אותו זמן שבשעה דאתו אריסי מדברא, ממקום עבודתם בשדה, שהיא שעה התשיעית ביום, ונראה כאילו קיימא בימה, זנבו של מזל הטלה, ארישיהו, למעלה מראשיהם.

ורבי שמעון מונה ממרחשון. כלומר, חשוון כסליו זרע, טבת שבט חורף, וכן הלאה.

ומדייקת הגמרא מהברייתא: מאן מיקל בכולהו, שלשיטתו הוא זמן הזריעה המאוחר ביותר? — רבי שמעון! שהוא נוקט שזמן הזריעה הוא עד סוף כסליו. ואף הוא, כולי האי לא קאמר שיהיה זמן הזריעה עד אמצע אדר.

ואם כן תיקשי, כמאן אמר רב פפא!?

ופרקין: לא קשיא. הא דמשמע בברייתא שהזמן המאוחר ביותר הוא כסליו, בדקבלה מיניה זרעים שיש לזרועם בחרפי, כגון זרעוני חיטין ושיפון.

והא דאמר רב פפא שזמן הזריעה הוא באדר, דקבלה מיניה לזרוע באפלי, שעורים וקטניות, הנזרעים באדר.

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר אם קבלה ממנו במעות, בין כך ובין כך אין מנכה לו מחכורו.

ההוא גברא דקביל ארעא בשכירות למיזרעה בהו תומי, שום, והיתה השדה אגודא, על שפתו דנהר מלכא סבא [כך שם הנהר], על מנת שישלם לבעלים בכך וכך זוזי לשנה, לבסוף איסתכר נהר מלכא סבא, שהפסיקו ללכת בו מים.

אתא השוכר לקמיה דרבא, ודרש להיפטר ממה שהתחייב לשלם לבעל השדה.

אמר ליה רבא לבעלים: נהר מלכא סבא לא עביד דמיסכר, אין מימיו עומדים להיפסק,

ואם נפסקו, בוודאי מכת מדינה היא, זיל נכי ליה לשוכר.

אמרו ליה רבנן לרבא: הא אנן תנן במשנה, רבי יהודה אומר אם קבלה הימנו במעות, בין כך ובין כך אינו מנכה לו מן חכורו, כי לא שייך פטור של מכת מדינה על המעות! (78)

אמר להו: לית דחש לה לדרבי יהודה! ולכן השוכר מנכה לבעלים משכירותו.

מתניתין:

המקבל שדה מחכירו בחכירות בעשרה כור חטים לשנה, ולקתה השדה בשידפון, נותן לו החוכר את חכורו שהתחייב לו מתוכה,

וכן אם היו חטיה יפות מן הרגיל, לא יאמר לו החוכר: הריני לוקח מן השוק חיטין רגילים כדי לשלם לך את חכורך, אלא נותן לו מתוכה:

גמרא:

ההוא גברא דקביל ארעא בחכירות לזרעה אספסתא, על דעת שישלם לבעל הבית בכורי דשערי מן השוק. וזרע בה, ועבדא אספסתא.

ואחר כך, חרשה וזרעה שערי, כדי שיוכל לשלם למחכיר את השעורים שהתחייב לו, מן מי שיגדל בשדה הזאת עצמה, ולא יזדקק לקנות לו שעורים בשוק.

78. הרש"ש ביאר שרבנן היו סבורים שרבי יהודה אינו חולק על תנא קמא, אלא רק מוסיף

ולקו הני שערי.

שלחה רב הביבא מסורא דפרת לקמיה דרבינא, כי האי גונא, מאי?

האם יכול לשלם את חכירותו מאותם שעורים לקויים שגידל החוכר בשדהו של בעל השדה, דכי "לקתה, נותן לו מתוכה, דמי.

או לא, אלא יהיה על החוכר לקנות שעורים אחרים טובים בשוק, כדי לשלם בהם את חכירותו.

אמר ליה: מי דמי למשנתנו, האומרת, אם לקו החיטים, משלם מתוכה!?

והרי, התב, לא עבדא ארעא שליחותא דמרה. שהרי הבעלים אמרו לו לזורעה חיטים, ולפיכך אם נשדפו, ישלם לבעלים מתוכה.

אבל הכא, שחכרה לשם זריעת אספסתא, עבדא ארעא שליחותא דמרה! הרי האספסתא לא נשדפה, אלא רק השעורים שאותם הוא זרע שלא על דעת הבעלים. ולכך אינו יכול לשלם לבעלים מהשעורים השדופות, אלא ישלם לו שעורים טובים מן השוק.

ההוא גברא דקבל פדרם [כרם] מחבריה בחכירות, על מנת שישלם החוכר בסוף השנה לבעלים בעשר דני המרא [חביות יין] שיוציא מהכרם. ולבסוף, לאחר שצמחו הגפנים כראוי, עשה מהם החוכר יין, ותקיף

ההוא חמרא, החמיץ ונתקלקל היין. והמחכיר אינו רוצה ליטול יין מקולקל, אלא רק יין חדש מן השוק.

סבר רב כהנא למימר, שנידון זה היינו מתניתין, דקתני, המקבל שדה מחבירו ולקתה, נותן לו מתוכה, והכא נמי יקבל המחכיר יין מקולקל, שיצא מגפני אותה שדה שהחכיר.

אמר ליה רב אשי: מי דמי? התב במשנה, שנקלקלה התבואה בעודה מחוברת לקרקע, לא עבדא ארעא שליחותא, שלא הצמיחה פירות טובים, ולכך נותן למחכיר מתוכה, שאומר לו החוכר זה מה שיצא משדך.

אבל הכא, שסיכם עם המחכיר לתת לו יין, ועבדה ארעא שליחותא, שהגפנים לא לקו, אלא רק היין שנעשה לאחר הקצירה החמיץ, אין יכול החוכר לומר: זה מה שיצא משדך! אלא עליו לתת למחכיר יין חדש מן השוק⁽⁷⁹⁾.

ומודה רב אשי בעינכי דכדום, שהתליעו הענבים בזמן שהניחם ליבוש בשדה, ובשדה שלקתה בעומריה, שלקו העומרים שאסף לאחר הקצירה, שנותן החוכר לבעלים את חכירותו מתוכה, דכיוון שהתבואה עדיין צריכה להיות מונחת בקרקע, מחשבינן לה שלא עבדא ארעא את שליחותיה.

מתניתין:

המקבל שדה מחבירו בחכירות על מנת

79. הפרישה [שכג] כתב שאם אמר הבעלים בפירוש שיתן לו יין משדה זו, נותן לו מתוכה

על דבריו. ואמר להם רבא שרבי יהודה חולק ואין הלכה כותיה.

בפיהם לשון תרמית", וכיון שקיבל על עצמו לזרעה לדבר אחד, אין לו לשנות לדבר אחר.

מיתבי מהא דתניא: גבאי צדקה שגבו את מוגבת (מוגבת) פורים, יתנו את כל המעות לעניים לסעודת פורים, ואין מדקדקין בדבר לראות שמא די לעניים בפחות מזה וישאר המותר לקופת הצדקה. וכמו כן אין העני רשאי לשנות את המעות שקיבל לצורך סעודת פורים לשימוש אחר, כגון, ליקח מהן רצועה לסנדלו, אלא אם כן התנה לשנות את הצדקה במעמד בהסכמת אנשי העיר, דברי רבי יעקב, שאמר כך משום רבי מאיר,

רבן שמעון בן גמליאל מיקל. ולדבריו מותר קא-א לגבאים לשנות ממעות פורים לשאר ימות השנה, וכן העני שקיבל לצורך פורים, יכול לשנות ולהשתמש במעות לצורך אחר.⁽⁸¹⁾

אלמא, סובר רבן שמעון בן גמליאל שאין קפידא במה שמשנה מקבל המעות מדעת הנותן. ומדוע אסר רבן שמעון בן גמליאל על החוכר לשנות מחיטין לשעורים ומקטנית לתבואה,

אמר תירץ אביי: טעמא דרבן שמעון,

שיעלה לבעל השדה מן התבואה שיעור קצוב לשנה, ואמר לו בעל השדה לזרעה שעורים, לא יזרעה חטים, מפני שהם מכחישים את הקרקע יותר מן השעורים.⁽⁸⁰⁾

ואם קיבלה על דעת לזרעה חטים, יזרעה שעורים, שעל ידי כך מרויח הבעלים שלא תיכחש שדהו.

רבן שמעון בן גמליאל אוסר.

וכן אם קיבלה לזרעה תבואה לא יזרעה קטנית, שמכחשת את השדה יותר מהתבואה. אבל אם קיבלה לזרעה קטנית, יזרעה תבואה.

ורבן שמעון בן גמליאל אוסר:

גמרא:

אמר רב חסדא: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל שאסר לשנות אפילו לטובת הבעלים?

משום דכתיב [צפניה ג'] "שארית ישראל לא יעשו עולה, ולא ידברו כזב, ולא ימצא

גם אם החמיץ.

80. רש"י פירש שמשנתנו מירי דוקא בחוכר אבל באריס אמרינן לעיל [קד ב] שאין רצונו של הבעלים שישנה משום שאומר ניחא לי שתכחוש ארעא ולא תכחוש מרא, ותמהו האחרונים הרי כאן הבעלים ביקש לזרוע דבר זול שאינו מכחיש ואדרבא ניחא להו שישנה לחטין ולא יכחוש מרא. והרמב"ן כתב שמשנתנו איירי בחוכר. דאי

באריס אסור לו לשנות ממה שאמר לו בעל הבית משום שבעל הבית מקבל ממה שגדל בשדה ויש לו זכות לעכב על האריס שיזרע כפי מה שיאמר לו.

81. המהרש"א לעיל [עח ב] נקט, שהברייתא המובאת כאן היא קיצורה של הברייתא המובאת לעיל. ולפי דבריו הרישא דקתני מגבת פורים לפורים הוא מדברי תנא קמא, והסיפא דקתני